

УДК 316.772.5

ІНФОРМАЦІЙНО-ТЕХНОЛОГІЧНА ВЗАЄМОДІЯ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Нагорний Андрій Ігорович – кандидат соціологічних наук, доцент кафедри соціології, педагогіки і психології Криворізького економічного інституту

У статті зосереджується увага на відмінностях інформаційно-технологічної взаємодії (віртуальної) від традиційної (віч-на-віч). На думку автора, головною ознакою і відмінністю інформаційно-технологічної соціальної взаємодії є її нематеріальний "цифровий" характер, точніше - нематеріальна природа об'єктів, які її символізують. Означена відмінність переносить процес взаємодії у віртуальне середовище, що уможливує появу якісно нових форм соціальної взаємодії, можливих тільки у ньому. Особливу увагу у роботі звернено на специфічні особливості інформаційно-технологічної взаємодії, а також схарактеризовано її основні види.

Ключові слова: інформаційні технології (ІТ), інформаційно-технологічна взаємодія (ІТВ), віртуальне середовище взаємодії (ВСВ), кіберкомунікація, кіберкультура.

В статті акцентується увага на відмінностях інформаційно-технологічного взаємодія (віртуального) від традиційного (с глазу на глаз). По мнению автора, главным признаком и отличием информационно-технологического социального взаимодействия от традиционного является его нематериальный "цифровой" характер, точнее нематериальная природа объектов, которые его символизируют. Указанное отличие переносит процесс взаимодействия в виртуальную среду, что делает возможным появление качественно новых форм социального взаимодействия, характерных только указанной среде. Особое внимание в работе обращено на специфические особенности информационно-технологического взаимодействия, а также охарактеризованы его основные виды.

Ключевые слова: информационные технологии (ИТ), информационно-технологическое взаимодействие (ИТВ), виртуальная среда взаимодействия (ВСВ), киберкоммуникация, киберкультура.

The article focuses on differences in information-technology interaction (virtual) from traditional (face-to-face). The author believes that the main feature and the information's and technology's difference from traditional social interaction is intangible "digital" in nature, rather intangible nature of objects that symbolize her. Definitions of difference carries the interaction in a virtual environment that enables the emergence of new forms of interaction that possible only in it. Particular attention is paid to work on specific quality of information-technology intereaction, described its basic types.

Keywords: information technologies (IT), information-technological interaction (ITI), the virtual environment of interaction (VEI), cybernetic communications, cybernetic culture.

Взаємодія людей є, напевне, найбільш актуальним предметом соціологічної науки¹, особливо зараз, коли вона набула вкрай різноманітного та динамічного характеру. Соціальна взаємодія сьогодення характеризується перш за все технологічністю², що призводить до її віртуалізації. Означена технологічність поширена настільки (особливо серед молоді), що є сенс говорити про близьке у майбутньому домінування соціальної взаємодії за допомогою технологій (кіберкомунікації), над традиційною (віч-на-віч). Технологічна соціальна взаємодія стала явищем іманентно притаманним абсолютно всім сферам суспільного життя, а відповідно потребує ґрунтовного аналізу своїх основних характеристик³ для можливості осмислення наслідків та оцінки перспектив.

Очевидно, що інформаційні технології дозволяють значною мірою оптимізувати діяльність та взаємодію людини. Наразі фактично жодна сфера суспільної діяльності не обходиться без активного їх використання. Означена оптимізація ґрунтується перш за все на швидкості, а саме на швидкості передачі та обробки інформації⁴, адже інформація зараз набуває найрізноманітніших якостей - засобу праці, матеріалу,

© Нагорний А.І., 2011

¹Нагадаємо, що Пітірім Сорокін визначив соціологію як науку "про поведінку людей, що знаходяться у процесі взаємодії, і про результати такої взаємодії"[1, с. 70].

²Тут і далі під "технологічністю" соціальної взаємодії розуміємо її відносно нову властивість здійснюватись за допомогою сучасних засобів комунікації: мобільні телефони, Інтернет технології.

³Наразі можна детально ознайомитись з технічними показниками інформаційно-технологічної соціальної взаємодії, натомість недостатньо уваги приділено соціологічним, психологічним та іншим характеристикам.

⁴ Основною інформаційно-технологічного розвитку все більш і більш потужні мікропроцесори, які чим далі тим швидше обробляють потоки даних.

продукту, товару, винагороди, загрози, цінності тощо. Головною ж перевагою і причиною активного поширення інформаційно-технологічної взаємодії є її просторово-часова незалежність (єдина умова: наявність підключення до мережі), що до недавнього часу не було можливим.

Окрім того, що взаємодія сучасної людини чим далі, тим більше технологізується, завдяки можливостям Інтернет технологій, з'являються і успішно поширюються нові специфічні інформаційно-технологічні (кібернетичні) форми соціальної взаємодії, які все більше популяризуються. Марк Дері у своїй роботі "Швидкість втечі: кіберкультура на межі століть"[2] представив значний спектр популяризованих нині віртуальних сфер і форм взаємодії, які породжені інформаційно-технологічним середовищем і функціонують виключно в ньому, асимілюючи і трансформуючи до невпізнаності традиційні форми⁵. Важливо, що головними споживачами і продуцентами кіберкультури (а відповідно і комунікаторами віртуального середовища взаємодії (ВСВ)) є молодь, що означає наявність тенденції до його подальшого поширення і розвитку.

Отже, перед сучасними соціологами відкривається постійно оновлюване поле емпіричних досліджень і теоретизування – віртуальне середовище взаємодії (ВСВ). Цьому сприяє те, що його атрибутивна властивість ("оновлюваність") не є ситуативним, адже потенціал інформаційних технологій ще далеко не вичерпано. Відповідно, можна чекати появи нових форм віртуально-кібернетичної взаємодії. В такому випадку актуальність досліджень цієї тематики не викладає заперечень.

Метою статті є характеристика особливостей інформаційно-технологічної взаємодії у сучасному українському суспільстві.

Треба зазначити, що наразі увага українських соціологів до соціальної взаємодії у кіберпросторі невелика, про це свідчить аналіз тематики публікацій на сторінках одного з найбільш авторитетних соціологічного видання в Україні⁷. Однак означена увага зростає, і навіть невелика кількість наявних публікацій свідчить про значний рівень обізнаності окремих соціологів стосовно актуальних питань інформаційно-технологічної взаємодії. У статті К. Батаєвої ґрунтовно проаналізована кіберкомунікація з використанням методики А. Шютца [6]. Осмислення кількісних та якісних показників формування інформаційного суспільства в Україні, зокрема у сфері організації державного управління представлено у роботі В.М. Ніколаєвського та В.В. Омельченко [7]. Значної уваги з огляду на вагомий комунікаційний акцент у них заслуговують роботи С.Коноплицького, в яких піддано соціологічному аналізу Інтернет в цілому та мережеві спільноти зокрема [8, 9]. Цікавими та ґрунтовними є розвідки Н.В. Коритнікової та Ю.В. Чекалової стосовно особливостей хакерської культури та її внутрішньої взаємодії [10]. Доволі відомою є робота О. Голобуцького та О. Шевчука "Е-Ukraine" [11]. Українські дослідники О. С. Голіков та А. О. Калашнікова представили у своїй роботі цікавий та відносно новий феномен в Інтернет-комунікаціях – візуальний артефакт, або демотиватор [12]. На важливий аспект Інтернет-взаємодії (блогерство) звернено увагу у статті І. М. Артамонової [13].

Загалом, окрім вище згаданих, проблематику інформатизації українського суспільства в різних аспектах досліджували такі науковці: Архипова Є.О., Бердник Е.А., Змії Л.М., Іванов О.В., Каменська Т.Г., Качинська А.І., Кислова О.М., Любченко Ю.В., Мазіна Н.Є., Патрицькі С., Петренко-Лисак А.О., Прохоренко Е.Я., Прошин Д.В., Романенко С.В., Савченко О.І., Сірінюк-Долгарьова К.Г., Стародубцева Л., Стехіна В.М., Цвіркун І.В., Чабаненко М.В., Шаповалов А.С. та інші. Можна констатувати, що увагу дослідників здебільшого акцентовано на окремих аспектах впровадження інформаційних технологій у повсякденні практики діяльності та взаємодії членів українського суспільства. Однак, на нашу думку, відсутньою є відповідна точка аналізу інформаційно-технологічної соціальної взаємодії.

Згідно фундаментальним положенням П.Сорокіна стосовно цього питання, будь-яка взаємодія є соціальною тільки якщо вона носить психічний характер [14, с. 37]. Елементами такої взаємодії виступають явища і предмети об'єктивної реальності, які представляють собою "застиглу" психічну активність людини – певний символ у якому уречевлена не дана для сприйняття чиста психіка⁸. Виділяються наступні види такої символізації: звукова, світлова та кольорова, предметна, рухова [14, с.42]. Символи комунікації, що

⁵Як приклад такої взаємодії тут можна навести – кіберсекс, сутність якого детально описана у М. Дері [2], або кіберспорт описаний у статті О.О. Лобовікової [3] чи кібертероризм, що розглянуто у роботі А.В. Марченко [4].

⁶Термін віртуально-кібернетична взаємодія, пропонуємо розуміти виходячи з визначення кібернетики, яке наведено у соціологічній енциклопедії: "наука про загальні закони отримання і зберігання, передавання і перетворення інформації в складних системах (зокрема у суспільстві)"[5] А від так, ВКВ є взаємодія у віртуальному просторі засобами інформаційних технологій, які забезпечують її максимальну ефективність в досягненні цілей комунікатора чи комунікаторів.

⁷Мається на увазі "Соціологія: теорія, методи, маркетинг". З 2006 по 2011 рік у СТММ за означеною тематикою надруковано всього 1 статтю: Бакаєва К. Соціальна феноменологія кіберкомунікації [6].

⁸Соціальна взаємодія за П.Сорокіним (ми цілком розділяємо таку позицію) має місце там, де наявна взаємодія суб'єктів, наділених психікою, зокрема свідомістю, а також тільки за умови, коли символи (чиста психіка дана тільки у символах), що відображають психічну активність суб'єктів взаємодії, наповнені однаковим змістом для усіх учасників.

генеруються у інформаційно-технологічному середовищі, ті самі, але вони мають одну відмінність – віртуальність. Всі предмети і явища, що символізують "застиглу" психіку, у ВСВ втрачають матеріальну природу, а відповідно - і реальність в традиційному розумінні. Але вони цілком реальні у віртуальному світі. Отже, головною ознакою і відмінністю віртуальної соціальної взаємодії від традиційної є її нематеріальний "цифровий" характер, точніше нематеріальна природа об'єктів, які її символізують. Є сенс доповнити класифікацію запропоновану П.Сорокіним, таким видом, як віртуально-кібернетична символізація, що передбачає нематеріальність символу, який уособлює "застиглу" психіку людини та його існування як елементу віртуального світу. При цьому принцип його дії і функціональність залишаються такими ж.

ІТВ - це новий світ комунікацій, настільки потенційно потужний, що дозволяє не тільки суттєво вдосконалити традиційні види діяльності та взаємодії людини, але й створити нові. Це стає можливим завдяки певним особливим якостям ІТВ:

- ІТВ організована за принципом максимальної інформативності (за зразком мов програмування, формула така – мінімум слів, максимум інформації): прикладом можуть виступати звані чат-сленги, позбавлені зайвої, хоча і привабливої естетично, стилістики;

- ІТВ, як правило, містить ідентифікаційний бар'єр, що знімає величезну кількість соціальних умовностей (можна комунікувати від віртуальної особи, якої не існує в реальному світі, відповідно у якій немає сорому, обов'язків, табу, забобонів і т.д.);

- ІТВ майже повністю знімає проблему відстані і часу, комунікувати (при чому візуально) можуть суб'єкти, що знаходяться у різних кутках планети та у той момент, коли забажають;

- ІТВ передбачає різноманітні види взаємодії (в залежності від функціональності програмного забезпечення, яке використовується) (табл. 1), що полегшує контакт і робить його більш ефективним.

Таблиця 1.

Види інформаційно-технологічної взаємодії ⁹			
Інформаційно-технологічна взаємодія (ІТВ)			
On-line			
Вид взаємодії	ПІТЗВ ¹⁰	Основне призначення	Додаткові функції
Публічний чат ¹¹	Браузер (opera, mozilla, EI та інші)	Обмін миттєвими повідомленнями	Надсилання приватних повідомлень
Приватний чат	Інтернет пейджери: qip, icq та подібні.	Обмін миттєвими повідомленнями	Відеозв'язок (за наявності веб-камери), обмін файлами
Візуальне спілкування	Skype та подібні	Відеозв'язок (за наявності веб-камери)	Надсилання миттєвих повідомлень індивідуальних та публічних, обмін файлами
Соціальні мережі	Браузер (Opera, Mozilla Firefox, EI чи інші)	Обмін миттєвими повідомленнями, перегляд та оцінка фото, відео, пошук однодумців (групи), ігри.	-
Мобільна телефонія	"Прошивка" моб.тел. (різні у різних моделях)	Голосовий зв'язок	Обмін повідомленнями ¹² .
Off-line			
Вид взаємодії	ПІТЗ	Основне призначення	Додаткові функції
Електронна пошта e-mail	Браузер (opera, mozilla, EI та інші)	Обмін листами і файлами	-
Інтернет форуми	Браузер (opera, mozilla, EI та інші)	Тематичне обговорення будь-чого	-
Інтернет пейджери, Skype та соціальні мережі дозволяють спілкування у режимі Of-line: повідомлення, оцінка, запрошення, тощо, чекає появи користувача у мережі.			

⁹ В даній таблиці відсутні технічні засоби, що використовуються для здійснення ІТВ, але тут імпліцитно передбачаються персональний комп'ютер і мобільний телефон. Також важливо зауважити, що програмне забезпечення, яке наводиться у таблиці працює під управлінням операційної системи Windows, у інших операційних системах (Linux, Macintosh) можуть використовуватись інші програми, але як правило аналогічні за функціональністю.

¹⁰ Програмний інформаційно-технологічний засіб взаємодії (ПІТЗВ).

¹¹ Має можливість надсилати приватні повідомлення, але орієнтований на публічність всіх розмов. Мета, залучити до обговорення певної тематики інших, висвітлити перед усіма події свого життя, популяризувати певні ідеї, тощо.

¹² У випадку, якщо мобільний телефон є смартфоном, доступними є всі перераховані вище види взаємодії.

- ІТВ носить більш емоційний, інтуїтивний характер, адже дозволяє висловлювати думки одразу після їх виникнення, не відстрочуючи акт комунікації до безпосередньої зустрічі чи хоча б на час пошуку стаціонарного телефону¹³;

- ІТВ, з одного боку, - майже не контрольований процес¹⁴, а з іншого боку - вся інформація, що існувала у цифровому вигляді, може бути доступна третій стороні, адже проходить етап знаходження на сервері і, як правило, залишається там назавжди або принаймні на деякий час¹⁵.

Отже, ВСВ стає дедалі привабливішим для особистості, адже є максимально гнучким¹⁶, що знімає майже повністю всі "вади"¹⁷ (обмеження) безпосередньої взаємодії: соціальні умовності, табу, нормативно-правові заборони, забобони і т.д. ІТВ надає можливості необмеженої свободи спілкування, що раніше завжди, у більшій чи меншій мірі, регламентувалась: церквою, державою, суспільством (у різних комбінаціях).

Відповідно, прогресивне людство отримало надпотужний, потенційно невичерпний інструмент спілкування - ІТ, який оптимізує іноді до абсурду існуючий світ взаємодії, поступово пропонує новий - віртуальний, який за багатьма показниками вже перевершує реальний і вдосконалення якого триває кожен хвилину. Поступовий перехід до домінування ІТВ над традиційною вже почався, про це свідчать невпинно зростаючі цифри зареєстрованих користувачів соціальних мереж, мобільних операторів, Інтернет-пейджерів та інше.

Здійснена у статті спроба теоретичного соціологічного осмислення специфіки інформаційно-технологічної взаємодії є пілотажною і вказує лише загальні тенденції, які потребують ґрунтовних наукових, зокрема соціологічних досліджень, результати яких дозволять зрозуміти механізми соціальної взаємодії у інформаційному суспільстві.

ЛИТЕРАТУРА: 1. Сорокин П.А. Система социологии / Питирим Александрович Сорокин; вступ.статья, сост. И комментарий В.В.Сапова. - М.: Астрель, 2008. - 1008 с. 2. Дери М. Скорость убегания: киберкультура на рубеже веков / Марк Дери; Серия: Philosophy - М.: Издательства: Ультра. Культура, АСТ Москва, У-Фактория, 2008. - 480 с. 3. Лобовікова О. О. Кіберспорт: особливості становлення в Україні / Елена Александровна Лобовікова // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства : зб. наукових праць. - Х., 2009. - С. 539-542. 4. Марченко А.В. Соціальні наслідки кібертерористичної небезпеки в епоху інформаційних технологій / А.В. Марченко // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства : збірник наукових праць. - Х. : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2008. - С. 355-360. 5. Соціологічна енциклопедія / [укладач В.Г. Городяненко] - К.: Академвидав 2008. - 456 с. (Серія "Енциклопедія ерудита"). 6. Батаєва К. Соціальна феноменологія кіберкомунікації / Катерина Батаєва // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. - 2011. - № 1. - С. 52-66. 7. Ніколаєвський В. М., Омельченко В. В. Особливості становлення е-уряду України: теоретичні та практичні виміри / Валерій Миколайович Ніколаєвський, Вікторія Вікторівна Омельченко // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства : зб. наукових праць. - Х., 2009. - С. 469-472. 8. Коноплицкий С. Интернет как предмет социологического анализа / С.Коноплицкий // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. - 2005. - № 3. - С. 186-193. 9. Коноплицкий С. Сетевые сообщества как объект социологического анализа / С.Коноплицкий // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. - 2004. - № 3. - С. 167-178. 10. Корытнікова Н.В., Чекалова Ю.В. Особенности хакерской культуры: анализ самовосприятия сообщества / Н.В.Корытнікова, Ю.В. Чекалова // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства : збірник наукових праць. - Х. : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2008. - С. 361-366. 11. Голобуцький О., Шевчук О.Е.-Ukraine. Інформаційне суспільство: бути чи не бути / О. Голобуцький, О.Шевчук // Режим доступу до книги: <http://works.tarefer.ru/74/100018/index.html> 12. Голиков О.С., Калашникова А.О. Демотиваторы в интернет-коммуникации / О.С. Голиков та А.О. Калашникова // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства : збірник наукових праць. - Х. : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2010. - С. 124-130. 13. Артамонова І.М. Блог як публічна автокомунікація / І.М. Артамонова // Науково-виробничий журнал: Держава та регіони Серія: Соціальні комунікації. - 2010. - № 2. - С.5 14. Сорокин П.А. Человек. Цивилизация. Общество : пер. с англ. / П.А. Сорокин ; [общ. ред., сост. и предисл. А.Ю. Согомонов]. - М. : Политиздат, 1992. - 543 с.

¹³ До безумовних переваг таку особливість важко віднести, але ми і не маємо це не меті, а лише констатуємо її.

¹⁴ Все що заборонено законом чи соціальними умовностями як предмет взаємодії (обговорення, обмін, продаж): порнографія, тероризм, наркотики, жорстокість тощо, у віртуальному середовищі взаємодії - є відкритими темами, незважаючи на існуючі методи відслідковування ір-адреси з метою знаходження власника ПК, що отримує чи розповсюджує заборонений контент. Щоб в цьому переконалися, достатньо зробити відповідні запити і будь-якій пошуковій системі (google, Rambler, yandex і інші).

¹⁵ Вже ні для кого не секрет, що всі повідомлення, фото та інший особистий контент, який потрапив у мережу під час спілкування в ній, залишається зберігатись і може бути використаний за потреби ким завгодно.

¹⁶ Див. особливості ІТВ.

¹⁷ Вироблені протягом століть формальні і неформальні правила взаємодії людей, навряд чи можна у повному сенсі називати "вадами", навіть додержуючись радикально постмодерністської (вільна від умовностей і стереотипів взаємодія інформаційної епохи описана у М. Дері) позиції.